

अर्थ

“अर्थ एव प्रधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति।
—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ३३

पुणे, बुधवार ५ एप्रिल, १९६७

अंक ७

वि वि ध मा हि ती

नवे अणुशक्ती वीजकेंद्र—न्यूयॉर्क राज्यात ऑट्टेरिओ सरोवराच्या काठी अणुशक्तीवर चालणारे एक वीजकेंद्र उभारण्यात येत आहे. केंद्रासाठी लागणाऱ्या अणुभट्टीचे वजन ६५० टन आहे. १९६८ च्या उत्तरार्धात त्याची बांधणी पुरी होईल असा अंदाज आहे. केंद्रास ६ लाख किलोवॉट वीज निर्माण करता येईल आणि त्यासाठी ११५ टन युरेनिअमचे जळण लागेल. इतकी वीज निर्माण करण्यासाठी ६० लाख टन कोळसा लागला असता.

रासायनिक खतांची आयात—परदेशांतून रासायनिक खतांची आयात करण्यासाठी आतापर्यंत काही परदेशीय चलन मंजूर करण्यात आले आहे. त्याचा उपयोग करून १९६७-६८ सालात भारत निरनिराळ्या प्रकारची ८ लाख, ७६ हजार टन रासायनिक खते आयात करणार आहे. आयात अमेरिका, कॅनडा, पश्चिम युरोप, पूर्व जर्मनी, रशिया, पोलंड आणि जपान ह्या देशांकडून करण्यात यावयाची आहे.

दिल्लीत वेंकटेश्वराचे देऊळ—दिल्लीत रामकृष्णपुरम ह्या भागात वेंकटेश्वराचे देऊळ बांधण्यात आले आहे. देवळात मूर्तीची प्राणप्रतिष्ठा करण्याचा समारंभ पुढील महिन्यात साजरा करण्यात येणार आहे. मूर्तीची शिल्पकृती दक्षिण भारतामधील एका प्रख्यात मूर्तिकाराकडून करवून घेण्यात आली आहे. मूर्तीची प्राणप्रतिष्ठा करण्याच्या धार्मिक समारंभास १५ हजार रुपये खर्च येईल.

पाव भाजण्याच्या भट्ट्या—आधुनिक यंत्रसामग्रीच्या साह्याने चालणाऱ्या पाव भाजण्याच्या ९ भट्ट्या सार्वजनिक मालकीच्या विभागात उभारण्यात येणार आहेत. त्या दररोज ३-५ लाख पाव भाजू शकतील. प्रत्येक पाव ४०० ग्रॅम वजनाचा असेल. भट्ट्यांची यंत्रसामग्री ऑस्ट्रेलियाकडून देणगीदाखल मिळणार आहे.

पाकिस्तानला मदत—जागतिक बँकेने पाकिस्तानला एका मोठ्या मातीच्या धरणाच्या बांधणीसाठी १८.९ कोटी डॉलर्स कर्ज देण्यास मंजुरी दिली आहे. हे धरण आशियातील सर्वात मोठे मातीचे धरण होईल. रावळपिंडीच्या वायव्येला सुमारे ६० मैलांवर सिंधू नदीवर ते बांधण्यात येणार आहे.

तांदळाच्या आयातीची सवलत—मद्रास राज्याचे मुख्यमंत्री श्री. अण्णा दुराय ब्रह्मदेशाकडून तांदूळ आयात करण्याची परवानगी मध्यवर्ती सरकारकडे मागणार आहेत. ब्रह्मदेशाने भारतात परत पाठविलेले बहुतेक नागरिक तामीळनाडूमधील आहेत. त्यांना ब्रह्मदेशाकडून नुकसानभरपाई मिळावयाची आहे. नुकसानभरपाईच्या रकमेच्या बदली तांदूळ मागविण्यात यावा अशी सूचना त्यातील काही लोकांनी केली आहे.

पाकिस्तानची भारताला विनंती—संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या सुरक्षा समितीवर लवकरच एक जागा रिकामी होणार आहे. ह्या जागेसाठी निवडणूक लढविण्याचा पाकिस्तानचा विचार असून भारताने आपणास पाठिंबा द्यावा अशी विनंती पाकिस्तानने केली आहे. निवडणूक चालू वर्षअखेर होईल. सर्व उमेदवारांची नावे कळल्याशिवाय भारत कोणताच निर्णय घेणार नाही, आणि तोही निवडणूक जवळ आल्यावर घेईल.

गिरण्या चालविण्यासाठी कॉर्पोरेशन—खासगी मालकीच्या ज्या कापडगिरण्या चालविण्यासाठी भारत सरकारने ताब्यात घेतल्या आहेत त्यांचा कारभार हाकण्यासाठी एक स्वतंत्र कॉर्पोरेशन स्थापन करण्याचा विचार चालू आहे. आर्थिकदृष्ट्या तोट्यात असलेल्या २३ गिरण्या सरकारने ताब्यात घेतलेल्या आहेत. त्यांपैकी काही आता किफायतशीर रीतीने चालू आहेत. पण, त्या खासगी मालकांना पुन्हा देण्याचा सरकारचा विचार नाही.

मॉट्रील येथे भरणारे अभिनव प्रदर्शन

कॅनडामधील मॉट्रील येथे एप्रिलच्या २८ तारखेस एका अभिनव आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनाचे उद्घाटन करण्यात येणार आहे. प्रदर्शनाचा विषय 'मनुष्य आणि त्याच्या भोवतालचे जग' असा ठरविण्यात आलेला आहे. प्रदर्शनात ७० देश भाग घेणार असून ते आपआपल्या दृष्टिकोनातून स्वतंत्रपणे विषयाची मांडणी करणार आहेत. विषयाचे आणखी विभाग पाडण्यात आले आहेत. त्यांत मनुष्याच्या नवनिर्मितीक्षमतेविषयी एक विभाग आहे. शिवाय उत्पादक व उपभोक्ता ह्या नात्यानेही मनुष्याचे चित्र रेखाटण्यात येणार आहे. सदर प्रदर्शनात भारताने सहभागी होण्याचे ठरविले आहे. न्यूयॉर्क येथील जागतिक प्रदर्शनात भारताचे जेवढे दालन होते त्याच्या दुपटीने मोठे दालन ह्या प्रदर्शनात भारत उघडणार आहे. त्याच्या उभारणीसाठी ३ कोटी रुपये खर्च येणार आहे. प्रदर्शनाची मुदत ६ महिन्यांची आहे. ह्या अवधीत कॅनडा, अमेरिका, युरोप आणि इतर भागांतून निदान ३ कोटी प्रेक्षक प्रदर्शन पाहण्यासाठी येतील असा अंदाज आहे. हिंदी दालनात भारतीय संस्कृतीची विविधता आणि वैभव पाहण्यास सापडेल. त्याचप्रमाणे नियोजित अर्थ-व्यवस्थेच्या आधाराने भारताने केलेल्या प्रगतीचे दर्शनही तेथे घडेल. त्याशिवाय भारताच्या निर्यात व्यापारातील परंपरागत माल, निर्यातीसाठी उपलब्ध होऊ शकणारा संभाव्य नवा माल, शास्त्रीय प्रगती आणि औद्योगिक यंत्रसामग्री ह्यांची कथा सांगणारा एक विभाग प्रदर्शनात असेल. दालनाच्या उभारणीसाठी भारतामधील संगमरवरी दगड व निरनिराळ्या प्रकारचे लाकूड ह्यांचा उपयोग करण्यात येणार आहे.

चलनवाढीविरुद्ध तातडीची उपाययोजना हवी

रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर श्री. पी. सी. मट्टाचार्य मुंबई येथे एका प्रसंगी बोलताना म्हणाले की भारताची सध्याची आर्थिक परिस्थिती अडचणीची आहे. ह्या परिस्थितीत सुधारणा घडवून आणण्यासाठी दोन गोष्टींची आवश्यकता आहे. पहिली महत्त्वाची गोष्ट चलनवाढीचे संपूर्णतया निर्मूलन करणे ही आहे. देशाच्या परदेशीय चलनाच्या साठ्यावर अलीकडे अतिशय ताण पडलेला आहे. तो कमी करण्यासाठी निर्यातीची वाढ करणे ही दुसरी महत्त्वाची गोष्ट आहे. चलनवृद्धीविरुद्ध तातडीतोबीचा उपाय म्हणून मागणीचा प्रचंड दाब कमी करण्यात आला पाहिजे. त्याचबरोबर खर्चात आणि भाडवलगुंतवणुकीतही कपात करण्यात आली पाहिजे. सार्वजनिक आणि खाजगी मालकीच्या विभागात हे धोरण अवलंबण्यात आले पाहिजे. प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष करांचा उपयोग करून मोकळे उत्पन्न कमी करण्यात आले पाहिजे आणि बहुसंख्य लोकांकडून पैसा जमविण्यात आला पाहिजे.

घटस्फोट अवघड करण्याचा प्रयत्न

सर्व सुसंस्कृत समाजाच्या जीवनात विवाहसंस्थेवर आधारलेल्या कुटुंबसंस्थेला महत्त्वाचे स्थान असते. कारण, सामान्यतः असे आढळून येते की सुस्थिर कुटुंबसंस्था सामाजिक स्वास्थ्याला पोषक असते. तथापि, काही अपवादात्मक परिस्थितीत विवाहाची बंधने तोडण्यास समाजालाही मान्यता द्यावी लागते. अशा उच्छेद झालेल्या विवाहांची संख्या वाढत गेली तर कौटुंबिक जीवन उध्वस्त होऊन भावी पिढ्यांचे व पर्यायाने देशाचेही नुकसान होते. भारतात अजूनही घटस्फोट ही घटना अल्प प्रमाणात घडून येते. पाश्चात्य समाजात मात्र वेगळी परिस्थिती आहे. उद्योगप्रधान देशांतून स्त्री-पुरुषांची समता व्यावहारिकदृष्ट्या मान्य झालेली असते. रशियासारख्या समाजवादी देशातील घटस्फोटाची संख्या अलीकडे वाढू लागली आहे. त्यामुळे तेथील समाजधुरीण काहीसे अस्वस्थ झाल्याचे दिसते. घटस्फोटांची संख्या कमी करण्यासाठी रशियात एक नवा प्रयोग करून पाहण्यात येत आहे. रशियात विवाहबद्ध होण्यासाठी वधूवरांना सरकारी परवाना घ्यावा लागतो. नव्या रशियन प्रयोगात परवान्याची मागणी करण्यात आल्यापासून विवाहेच्छूंना सहा महिनेपर्यंत थांबावे लागते. त्यामुळे विवाह अर्थातच लांबणीवर पडतो व लग्नाच्या बेडीत अडकवून घेण्यासाठी आतुर झालेल्या तरुणतरुणींना अनिच्छेने का होईना पण एकमेकांच्या अनुरूपतेविषयी आणि गुणावगुणाविषयी थंड डोक्याने विचार करण्याची संधी मिळते. रशियात ज्या मर्यादित क्षेत्रात हा प्रयोग करण्यात आला, तेथील घटस्फोटांची संख्या उतरणीला लागल्याचे आढळून आले आहे. आता हा प्रयोग दोन मोठ्या शहरांतूनही करण्यात येणार आहे.

पॅरिसमध्येही उंदरांचा उच्छाद आहेच

आशिया, आफ्रिका खंडातील मागासलेल्या देशांत उंदीर, घुशीसारख्या प्राण्यांना मोकळे रान असावे ह्यात आश्चर्य नाही. भारतात ह्या व इतर प्राण्यांच्या भक्ष्यस्थानी कितीतरी अन्नपदार्थ पडतात. त्यांचा नायनाट करणेही शक्य होत नाही. पॅरिससारख्या सौंदर्यनगरीतही उंदरांनी धुमाकूळ घालावा ही मात्र आश्चर्यकारक घटना म्हणावी लागेल. पॅरिसमधील एका कुटुंबाला उंदरांविरुद्ध पोलिसांचे संरक्षण घ्यावे लागले. ह्या कुटुंबाच्या बिऱ्हाडावर भुयारी गटारांतून बाहेर पडलेल्या उंदरांनी अक्षरशः हल्लाच चढविला. अखेर पोलिसांची मदत घेऊन बिऱ्हाडातील लोक बाहेर पडले. भुयारी उंदरांचा नाश करण्यासाठी अनेक प्रकारच्या जालीम विषांचा उपयोग करूनही पॅरिसमधील उंदीर त्याला पुरून उरले आहेत.

अर्थ

बुधवार, ५ एप्रिल, १९६७

संस्थापक :
प्रा. वामन गोविंद काळे

संपादक :
श्रीपाद वामन काळे

आयात परवान्यांचा अपुरा फायदा घेतला

रुपयाचे अवमूल्यन करण्यात आल्यानंतर भारत सरकारने आयातीबद्दल सढळ धोरण स्वीकारले. त्यामुळे औद्योगिक उत्पादनाचा वेग वाढेल अशी अपेक्षा होती; परंतु तसे घडून आलेले नाही. गेल्या जुलै महिन्यापासून ६५० कोटी रुपये किमतीचा औद्योगिकदृष्ट्या उपयुक्त असलेला माल आयात करण्याचे परवाने देण्यात आले होते. परंतु त्यापैकी निम्मे परवाने परत करण्यात आले आहेत अगर त्यांचा उपयोगच करण्यात आलेला नाही. परवान्यांचा उपयोग करून औद्योगिक संघटना कच्चा माल व जरूर ती बदली यंत्रसामग्री व साधने आयात करतील असा सरकारचा कयास होता. भारत-मदत मित्र संघाने निर्बंधरहित द्रव्यसाह्य देण्याचे आश्वासन दिल्यामुळे तर औद्योगिक उत्पादनासाठी आवश्यक असणारी आयात वाढेलच असा विश्वास वाटू लागला होता. पण तो आता फोल ठरला. भारतामधील औद्योगिक वाढ अपेक्षेपेक्षा फारच कमी होत असल्याने ही परिस्थिती उद्भवली आहे. औद्योगिक वाढीचा वेग ४ टक्क्यांपेक्षा अधिक असण्याची शक्यता दिसत नाही. अनेक कारणांनी औद्योगिक वाढ मंदावली आहे. पण, रुपयांची टंचाई, आयातीच्या वाढलेल्या किमती आणि एंजिनिअरिंगच्या धंद्यात आलेली मंदी ही कारणे प्रमुख आहेत. आयात मालाच्या किमती वाढण्यात अवमूल्यनाचा बराच वाटा आहे. अवमूल्यनामुळे जरूरीच्या औद्योगिक आयात मालाच्या किमती एकदम ५७.५ टक्क्यांनी वाढल्या. निर्बंधरहित परदेशीय मदत, (ही मदत देणाऱ्या देशांतून माल विकत घेण्यासाठीच वापरावयाची असते.) अशी बहुतेक मदत अमेरिकेकडून मिळालेली आहे. खुद्द अमेरिकेतच मालाच्या किमती ३० ते ४० टक्क्यांनी वाढल्यामुळे भारताला औद्योगिक आयातीसाठी १०० टक्के अधिक किमती चान्या लागत आहेत.

अवमूल्यनामुळे कर्जाचा भार वाढला

१९५०-५१ मध्ये भारत सरकारला एकूण २,०५४ कोटी रुपयांचे कर्ज होते, ते १९६५-६६ मध्ये ८,००९ कोटी रु. झाले आणि १९६६-६७ मध्ये त्याची रक्कम १०,८४१ कोटी रु. झाली. भारताने परदेशाकडून घेतलेल्या कर्जाची रक्कम आता ४,६२३ कोटी रु. झाली आहे; अंतर्गत कर्ज १,२१८ कोटी रु. आहे. गेल्या वर्षाच्या मानाने परदेशांचे देणे २,०३३ कोटी रुपयांनी वाढले आहे त्याचे मुख्य कारण रुपयाचे

अवमूल्यन, हे होय. पी. एल. ४८० खालील कर्जे वगळून बाकी सर्व कर्जांची रक्कम ६ जून, १९६६ रोजी रुपयाच्या अवमूल्यनामुळे आपोआपच ५७.५%नी वाढली. कर्जाची रक्कम वाढली, म्हणजे त्यावर रुपयांच्या स्वरूपात द्यावे लागणारे व्याजही वाढणार, हे उघड आहे.

भारताचे प्रमुख परदेशी सावकार आणि त्यांना भारताचे असलेले कर्ज, ह्यांचा तपशील येथे दिला आहे. —

सावकार कर्ज (कोटी रु.)

अमेरिका	१,४१६
यु. स्टे. इंपोर्ट-एक्सपोर्ट बँक	१५३
पी. एल. ४८० खालील कर्जे	८७८
ग्रेट ब्रिटन	४८२
रशिया	३६५
प. जर्मनी	३४६
जपान	१२२
जागतिक बँक	२७४
इं. डे. असोसिएशन	४१६

टेलिव्हिजनच्या सेट्सच्या उत्पादनाची योजना

पिलानी येथील सेंट्रल इलेक्ट्रॉनिक्स रिचर्स इंस्टिट्यूटच्या तांत्रिक सहकार्याने भारतात टेलिव्हिजनचे सेट्स उत्पादन करण्यास प्रारंभ होणार आहे. संस्थेच्या संशोधन विभागाने ह्या बाबतीत मिळविलेल्या तंत्रज्ञानाचा उत्पादनात चांगला उपयोग करता येईल आणि व्यापारी सेट्सचे उत्पादन होऊ शकेल अशी अपेक्षा आहे. १९६८ च्या सुमारास प्रत्यक्ष उत्पादनास सुरुवात होईल. दरसाल ३० हजार सेट्स उत्पादन करण्याचे उद्दिष्ट ठरविण्यात आले आहे. ह्याशिवाय दोन खाजगी मालकीच्या कंपन्यांनाही सेट्सचे उत्पादन करण्याचा परवाना देण्यात आला आहे. ह्या कंपन्या दरसाल प्रत्येकी दहा हजार सेट्स तयार करतील. खाजगी कंपन्यांसाठी लागणारी यंत्रसामग्री आयात करून उभारण्यात आल्यावर ९ महिन्यांत उत्पादनास प्रारंभ करण्यात येईल. शिवाय छोट्या उद्योगधंद्याच्यामार्फत १० हजार सेट्स निर्माण करण्यात येतील.

अमेरिकन बँकांनी व्याजाचा दर उतरविला

प्रेसिडेंट जॉन्सन ह्यांनी सुचविल्याप्रमाणे सात प्रमुख अमेरिकन बँकांनी आपला कर्जावरील व्याजाचा दर ५% आणि ६% चा ५% केल्या आहे.

ठेवी स्वीकारण्यावरील रिझर्व्ह बँकेचे निर्बंध

“ठेवीदारांचे हितसंबंधाची जपणूक रिझर्व्ह बँकेने अवश्य केली पाहिजे ह्याबद्दल दुमत नाही. परंतु जपणूक करण्याचे दृष्टीने अवलंबिलेला मार्ग मात्र कितपत योग्य आहे, हा प्रश्न आहे. ठेवी स्वीकारणाऱ्या कंपन्यांचे हिशेबाची काटेकोर छाननी करून फक्त मुनाफ्यात चालणाऱ्या, हिस्सेदारास सतत डिव्हिडेंड वाटणाऱ्या, ठेवीदारांची रक्कम परत करण्याची पात्रता असणाऱ्या, भरपूर प्रवाही निधी बाळगणाऱ्या कंपन्यांना ठेवी स्वीकारण्याचा परवाना देणे व ठेवीदारास घावयाचे व्याजाचे दराने निर्बंध घालणे की ज्यामुळे अयोग्य स्पर्धा होऊ नये, अशा प्रकारची बंधने ही जास्त सयुक्तिक व हितकारक आहेत; भाग भांडवलाचे काही प्रमाणातच फक्त ठेवी स्वीकारण्याची परवानगी देणे किंवा ठेवीच्या मुदतीवर बंधने घालणे हा मार्ग नव्हे. ठेवी स्वीकारून कर्जविषयक व गुंतवणूकविषयक कारभार करणाऱ्या कंपन्यांनी बँकिंग कंपनीचे पूरक कार्य केलेले आहे व त्या समाजहितोपयोगी काम करित आहेत. सरकारी अल्पबचत योजना अगर बँकांशी स्पर्धा करण्याची आमची इच्छा नाही. समाजाची आर्थिक दृष्टी विस्कळीत झाली आहे. औद्योगीकरणाच्या व उत्पादनवाढीच्या योजनांना लागणारा पैसा पुरेशा प्रमाणात खाजगी क्षेत्रातील कारखानदार कंपन्यांना बँका किंवा इतर सरकारी संस्थातून उपलब्ध होऊ शकत नाही. म्हणून उत्पादक व धंदेवाईक कंपन्या जनतेकडून बँकांपेक्षा जास्त व्याजाचे दराने ठेवी आकृष्ट करित आहेत. सर्व जाचक नियंत्रणे व मक्तेदारी नाहीशी करून सर्व क्षेत्रांत निरोगी स्पर्धा राखल्यास उत्पादनवाढ होऊन आर्थिक स्तर उंचावण्यास मदत होईल, ह्यांत संदेह नाही. लहान कंपन्या निव्वळ सेळत्या भांडवलाच्या आकारमानाने लहान आहेत म्हणून आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत व निकृष्ट दर्ज्याच्या, हा कसोटीचा निष्कर्ष मुळातच चुकीचा आहे. कंपन्यांनी घेतलेल्या ठेवींच्या व इतर जबाबदाऱ्या पार पाडण्याचा त्यांनी चालविलेल्या कारभारात मगदूर आहे किंवा नाही ही मुख्य कसोटी असावयास पाहिजे.” — हिंदू फिनेन्स इंडस्ट्रीज अँड इनव्हेस्टमेंट लि., नागपूर, च्या १५ व्या वार्षिक साधारण सभेत मॅनेजिंग डायरेक्टर श्री. गो. रा श्रौती ह्यांचे भाषण.

भारताखालील जमिनीच्या किमतीवर घसारा काढता येणार नाही

“इन्कम टॅक्स कायद्यातील घसान्यासंबंधीच्या तरतुदींचा उद्देश धंद्याची करपात्र प्राप्ती ठरविणे हा असतो. जमीन शिजत नाही आणि तिच्या घसान्यास मान्यता दिली तर सन्या प्राप्तीची रक्कम निघणार नाही. शब्दकोशातील अर्थाप्रमाणे ‘झीज, दर्जा कमी होणे, जुनीपुराणी होणे, इत्यादी कारणांमुळे मालमत्तेची किंमत कमी होते, आणि त्याची तरतूद केली जाते, तिला घसारा म्हणतात.’ ह्या अर्थाने, जमीन घसारा पावत नाही.” — पंजाब हायकोर्टाचा ताजा निर्णय.

लिपझिग प्रदर्शनात भारताचे प्रेक्षणीय दालन

लिपझिग येथे भरविण्यात आलेले औद्योगिक प्रदर्शन म्हणजे एक मोठी आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठच म्हणावी लागेल. ह्या प्रदर्शनात सर्व जगातून आलेला विविध प्रकारचा माल पाहण्यास मिळतो आणि व्यापारी सौंदे करण्याची संधीही मिळते. प्रदर्शनाचा विस्तार ३ लाख ५५ हजार चौरस मीटरवर पसरलेला असून त्यापैकी १ लाख २२ हजार चौरस मीटर जागा परदेशांच्या दालनांनी व्यापलेली आहे. त्यापैकी ४० हजार चौरस मीटर जागा ९ समाजवादी देशांनी, ३४ हजार चौरस मीटर पश्चिम जर्मनीने आणि ४१ हजार चौरस मीटर इतर भांडवलदारी देशांनी व्यापलेली आहे. ३० अविकसित देशांनी मिळून ७ हजार चौरस मीटर जागा घेतली आहे. ह्या देशांच्या दालनात भारताचे दालन सर्वात मोठे म्हणजे १ हजार चौरस मीटर आहे. आपल्या औद्योगिक प्रगतीची जगाला कल्पना देण्यासाठी भारताने केलेला हा एक मोठा प्रयत्न आहे. भारतामधील २०० कंपन्यांनी प्रदर्शनात आपापला माल मांडलेला आहे. भारताच्या दालनापैकी ७० टक्के जागा बिगर-औद्योगिक मालाला देण्यात आली आहे. भारताच्या दालनात जीप गाड्या, मोटारिंचे सुटे भाग, घरसामान, कापड, अन्नपदार्थ, इत्यादी अनेक प्रकारचा माल आहे. ह्या दालनाकडे अनेक लोक आकृष्ट होत आहेत. भारत हा देश मुख्यतः कच्च्या मालाची निर्यात करणारा आहे, हा समज अजूनही परदेशात रूढ आहे. परंतु, प्रदर्शनातील मालाच्या देखाव्यामुळे तो दूर होण्यास बरीच मदत होत आहे. मालाचा स्वप होण्याच्या दृष्टीने प्रदर्शनाचा कितपत उपयोग होईल ते आजच सांगता येणार नाही गेल्या वर्षी भरलेल्या प्रदर्शनाचे वेळी भारताने २.४ कोटी रुपये किमतीच्या मालाची विक्री केली होती. ह्या वर्षी त्यापेक्षा अधिक विक्री होण्याची शक्यता आहे.

पश्चिम रेल्वेच्या मार्गाचे विद्युतीकरण

पश्चिम रेल्वेवरील मुंबई ते अहमदाबाद ह्या मार्गाचे विद्युतीकरण करण्याची योजना आखण्यात आली आहे. सध्या विरारपर्यंत विजेची एंजिने वापरता येण्याची सोय आहे. विरारपासून अहमदाबादपर्यंतचे अंतर ४५२ किलोमीटर आहे. ह्या अंतराची विद्युतीकरणाच्या दृष्टीने पाहणी करण्याचे काम पुढील १२ महिन्यांत हाती घेण्यात येणार आहे. चौथ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या काळात ह्या मार्गाचे विद्युतीकरण पूर्ण करण्यात येईल. पश्चिम रेल्वेवरील बाकेच्या एंजिनांच्या जागी डिझेल तेलावर अगर विजेवर चालणारी एंजिने वापरण्यात येणार आहेत. काही सालगाड्या आता डिझेलच्या एंजिनाने ओढण्यात येऊ लागल्या आहेत. मुंबईतील तेलशुद्धीच्या कारखान्यांना अशुद्ध तेलाचा पुरवठा करण्यासाठी ३ लाख गाड्या सोडण्यात येणार आहेत.

साखरकारखान्यांना उसाचा अपुरा पुरवठा

साखरकारखान्यांना लागणारा उसाचा पुरवठा अपुरा होत असल्याच्या वार्ता अलीकडे आल्या आहेत. कारखान्यांना ऊस देऊन मिळणाऱ्या नफ्यापेक्षा त्याच उसाचा गूळ केल्यास सध्यातरी अधिक नफा सुटत असल्यामुळे शेतकरी तिकडे वळला आहे. त्यामुळे साखरकारखान्यांपुढे अडचणीची परिस्थिती उत्पन्न होत आहे. ह्यासंबंधी आंध्र राज्याच्या शेतीमंत्र्यांनी भारत सरकारला अशी सूचना केली आहे की, सध्या साखरेच्या प्रत्येक पोत्यामागे जो अबकारी कर घेण्यात येतो त्यात कपात करण्यात यावी. सध्या दर पोत्यामागे ३२ रुपये अबकारी कर घेण्यात येतो. ह्या करात २० ते २५ रुपये सूट देण्यात आली तर साखरकारखान्यांना उसाला अधिक किंमत देणे परवडेल, आणि त्यामुळे उसाचा पुरवठा करून घेता येईल असे त्यांचे मत आहे. आंध्र राज्यातील कारखान्यांसंबंधी माहिती देताना ते म्हणाले की राज्यांत १९ साखरकारखाने आहेत; आणि त्यांचे एकूण उत्पादन ३ लाख टनांच्या जवळपास आहे. चालू हंगामात मात्र उसाच्या अपुर्या पुरवठ्यामुळे फक्त २ लाख टन साखरेचे उत्पादन होण्याची शक्यता आहे. आंध्र राज्यातील परिस्थितीच थोड्याबहुत फरकाने इतर राज्यांतही आहे. इतर राज्यांतूनही साखरकारखान्यांना पुरेसा ऊस मिळविणे कठीण होत चालले आहे. साखरेच्या उत्पादनाबाबतीत बिहार आणि उत्तर प्रदेश ही राज्ये आघाडीवर आहेत. परंतु त्या दोन्ही राज्यांत अवर्षण-जन्य दुष्काळ पडला आहे. परिणामी तेथील साखरेच्या उत्पादनात बरीच घट होण्याचा संभव उघड दिसत आहे. त्यातून अलीकडे काही साखर कारखान्यांनी अधिक ऊस गाळण्यासाठी विस्तारयोजना हाती घेतल्या आहेत. त्यांतील काही पुऱ्याही झाल्या आहेत. म्हणजे, साखरकारखान्यांची उसाची गरज वाढली आहे आणि त्याच वेळी पुरवठा मात्र अनिश्चित झालेला आहे.

विमेदारांच्या संघटनेच्या मागण्या

कलकत्ता येथे आयुर्विमेद्याच्या पॅलिंसीसंबंधी संशोधन करणारी व विमेदारांना मार्गदर्शन करून सहा देणारी एक संस्था आहे. विमेदार हा सामान्यपणे असंघटित असतो. त्यामुळे विमापत्रकासंबंधी त्याच्या अडचणीची दाद लागणे कठीण जाते. संघटनेचे चिटणीस श्री. दासगुप्ता ह्यांनी अशी तक्रार केली आहे की, विमा उतरताना विमेदारांच्या माहितीचे जे पत्रक भरून घेण्यात येते ते सदोष असल्याच्या कारणावरून आयुर्विमा कॉर्पोरेशन पॅलिंसीवर आधारलेल्या हक्कासंबंधी वाद निर्माण करते. म्हणून विमेदारांची माहिती घेताना ती अशा रीतीने नमूद करण्यात यावी की, भविष्यकालात विमापत्रकासंबंधी कोणतीही शंका उपस्थित होऊ नये. विमापत्रकातील रकमेची पैशाच्या बदलत्या किमतीशी सांगड घालण्यात यावी, अशीही सूचना त्यांनी केली आहे.

टेलिफोनची सामग्री निर्माण करण्याचा नवा कारखाना

औद्योगीकरणाची वाटचाल करित असलेल्या देशात दळणवळणाच्या जलद साधनांना फार मोठे महत्त्व प्राप्त होणे साहजिक असते. टेलिफोनचे साधन वापरून त्वरित निर्णय घेणे किती सोपे जाते ते सर्वपरिचितच आहे. बंगलोर येथील इंडियन टेलिफोन इंडस्ट्रीज हा कारखाना टेलिफोन व त्याला लागणारी इतर सामग्री निर्माण करित असतो. पण, ह्या कारखान्याचे उत्पादन वाढत्या मागणीला अपुरे पडत आहे. चौथ्या पंचवार्षिक योजनेत तर मागणी अधिकच वाढत जाणार असल्यामुळे टेलिफोनची सामग्री तयार करणारा आणखी एक कारखाना काढण्यात येणार आहे. बंगलोर येथील कारखान्यात सुमारे ३० कोटी रुपयांचे साहित्य तयार होईल, असा अंदाज आहे. परंतु मागणी ५६ कोटी रुपये किमतीच्या सामग्रीची आहे. नवा कारखाना उभारून मागणी आणि पुरवठ्यामधील तफावत भरून काढण्यात येणार आहे. नव्या कारखान्यात पहिल्या पाच वर्षांत सुमारे १३.५ कोटी रुपयांची यंत्रसामग्री निर्माण करण्यात येईल. त्यानंतर कारखान्याचे उत्पादन दरसाल १५ टक्के प्रमाणे पाच वर्षेपर्यंत वाढविण्यात येणार आहे. तिसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या अवधीत बंगलोरच्या कारखान्याने एकूण ९.६१ कोटी रुपये किमतीचा माल निर्माण केला. ह्या कारखान्यात मुख्यतः दूर अंतरावरील टेलिफोनसाठी लागणारी सामग्री बनविण्यात येते. नव्या संकल्पित कारखान्याच्या उभारणीसाठी अंदाजे २४ कोटी रुपये भांडवली खर्च करावा लागेल. त्यापैकी ६४ लाख रुपयांचा खर्च परदेशीय चलनाच्या रूपात करावा लागणार आहे.

नॅट लढाऊ विमानांचे उत्पादन

हिंदुस्थान एरोनॉटिक्स लि. ह्या कारखान्यात आता नॅट लढाऊ विमानांचे उत्पादन पूर्ण वेगाने चालू झाले आहे. १९६६-६७ सालात कारखान्याने हिंदी विमानदलाला काही नवीन नॅट विमाने पुरविली. १९६५ मध्ये भारत व पाकिस्तान ह्यांच्यांत झालेल्या संघर्षात ह्या विमानांनी उत्कृष्ट कामगिरी केली आहे. ह्याच कारखान्यात जेटवर चालणारी लढाऊ विमाने देशातील साधनसामग्रीचा उपयोग करून बनविण्यात येणार आहेत. कारखान्यात मिग विमानांच्या उत्पादनास प्रारंभ करण्यात आला आहे. अशी काही लढाऊ विमानेही हिंदी विमानदलाला पुरविण्यात आली आहेत. १९६७-६८ सालात हेलिकॉप्टर्सचे उत्पादन हाती घेण्यात येणार आहे. सध्या त्यांच्या जुळणीचे काम सुरू झाले आहे.

१४,५०० चौ. मैल मुलूख गमावला

चीनने भारतावर आक्रमण करून १४,५०० चौ. मैल एवढा लदाखचा भारतीय मुलूख आत्मसात केला आहे, अशी माहिती परराष्ट्र मंत्री श्री. छगला ह्यांनी राज्यसभेत सांगितली.

एंजिनांचे सुटे भाग तयार करण्यात विलंब

रेल्वे खात्यासंबंधीचा ऑडिट रिपोर्ट लोकसभेला सादर करण्यात आला आहे. भारतात विजेची आणि डिझेल तेलावर चालणारी रेल्वे एंजिने तयार करण्यात येतात. परंतु त्यांतील सर्वच्या सर्व भाग अद्याप कारखान्यांतून तयार करता येत नाहीत. चित्तंजन येथील रेल्वे एंजिनाच्या कारखान्यात विजेची एंजिने तयार करण्यासाठी एका परदेशी कंपनीशी १९६२ साली करार करण्यात आला आहे. करार झाल्यापासून ५ ते ६ वर्षांच्या अवधीत ९० ते १०० टक्के भाग देशातील साधनसंपत्तीचा उपयोग करून तयार करण्यात यावे असे ठरविण्यात आले होते. पण प्रत्यक्षात तसे घडले नाही. एंजिनांचे भाग तयार करण्यास लागलेल्या विलंबामुळे मार्च १९६६ अखेर ३.२१ कोटी रुपयांचे परदेशी चलन ह्या भागांच्या आयातीसाठी खर्च करावे लागले. डिझेल एंजिनांतील देशी भागांचे प्रमाण तर ऑगस्ट १९६६ अखेर अवघे २९ टक्के होते.

तांब्याच्या उत्पादनासाठी कंपनीची स्थापना

तांब्याच्या उत्पादनाची जबाबदारी स्वीकारण्यासाठी हिंदु-स्थान कॉपर लि. ह्या नावाच्या कंपनीची स्थापना करण्यात येणार आहे. भारतामधील सार्वजनिक मालकीच्या तांब्याच्या खाणींची सर्व व्यवस्था ह्या कंपनीकडे सोपविण्यात येणार आहे. राजस्थानमधील खेत्री, बिहारमधील राखा आणि आंध्रमधील अग्निगुंडला ह्या ठिकाणी तांब्याच्या खाणी सापडल्या आहेत. त्यांपैकी खेत्री येथील तांब्याच्या खाणीमधून दरसाल ३२ हजार टन तांबे निर्माण करता येईल. शिवाय खाण चालविताना रासायनिक सत्ते आणि इतर काही उपपदार्थाही निर्माण करता येतील. खेत्री येथील खाण उत्पादनक्षम करण्यासाठी सुमारे ७९ कोटी रुपये भांडवली खर्च करावा लागेल. प्रत्यक्ष उत्पादनास १९६९-७० साली प्रारंभ होईल. इतर दोन्ही ठिकाणांच्या खाणींची अद्याप प्राथमिक पाहणी चालू आहे. तरी तेथे लवकरच तांब्याच्या प्रायोगिक उत्पादनास सुरुवात करण्यात येईल.

बिहारमधील किमती उतरू ल.गल्या

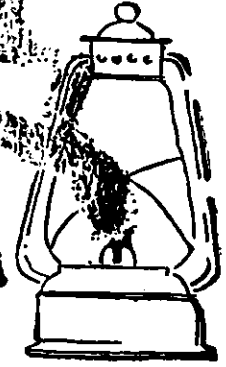
बिहारमधील दुष्काळामुळे तेथील जीवनावश्यक वस्तूंच्या किमती चढत चालल्या होत्या. परंतु गेल्या सार्वत्रिक निवडणुकीत बिहारमधील काँग्रेस पक्षाचा पराभव झाल्यावर तेथे काँग्रेसेतर पक्षांचे संयुक्त सरकार अधिकारावर आले आहे. नव्या सरकारच्या धोरणाचा धसका राज्यातील घाऊक व किरकोळ व्यापाऱ्यांनी घेतलेला दिसतो. फेब्रुवारीच्या मध्याच्या सुमारास बिहार राज्यात तांदळाची किंमत ल.गल्या घाऊक किंमत सुमारे १८० रुपये होती, ती मार्चच्या तिसऱ्या आठवड्यापर्यंत १६७ रुपयांपर्यंत खाली आली. पाटण्यात तांदळाची किरकोळीतील किंमत किंमतमागे २५ रुपयांनी घसरली. मोहरीच्या तेलाचे भावही उतरले आहेत.

समाजशिक्षणमालेचे प्रकाशन

आपली चलनी नोट

लेखक : श्री. श्री. वा. काळे, संपादक, 'अर्थ'
किंमत ५० पैसे. २०-२-६७ रोजी प्रसिद्ध झाले.

धूर म्हणजेच
संकटाला
आमंत्रण...

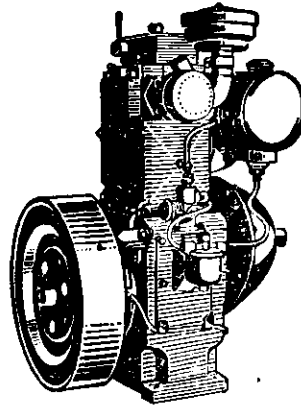

परंतु
किलोस्कर डिझेल एंजिन
वापरण्याने धूरही होत नाही व
संकटेही उपस्थित होत नाहीत...

बहुधा, प्रत्येक दैनंदिन घटकामागे एकतरी किलोस्कर डिझेल एंजिनचा मत्क असतो.

घेतकरी व मागवतदार यांना भरपूर पैसा मिळविण्यास मदत करणारी, असा लौकिक या अति उत्कृष्ट अद्य किलोस्कर डिझेल एंजिनांच्या कार्यक्षमतेमुळे संपादन केला आहे.

विनवासाची व अजोड कार्यक्षमता आपल्या उत्पादनात अधिक भर घालील. शिवाय ती ठिकाणिकांनी सहजरित्या हलविता येतात, इतकंच नव्हे तर त्यांतील यांत्रिक सुटे भाग बदलण्यास आपल्याला कुठ्यापर्यंत अवलंबून राहाण्याची गरज पडत नाही. विक्रीनेतरची सेवा व सुटे भाग मिळण्याची हमी दिली जाते. ही निराळीच.

डिझेल एंजिन्स

३ ते १५ हॉर्स पॉवर

किलोस्कर ऑइल एंजिन्स लिमिटेड.

एल्फिन्स्टन रोड, पुणे-३ (भारत)

बँकिंगच्या धंद्यापुढील समस्या

श्री. शंतनुराव किलोस्कर, चेअरमन, बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.,
ह्यांचे सुस्पष्ट विवेचन

बँकिंगच्या धंद्याच्या क्षेत्राचा विचार केल्यास सध्याचे वातावरण विश्वासजनक नाही. पाश्चात्य व इतर देशातही बँकांपुढे अडचणी व समस्या उभ्या आहेत, यात शंका नाही. आपल्या देशातील बँकांपुढे काहीच प्रश्न नसावेत असे मला तिळमात्रसुद्धा म्हणावयाचे नाही; परंतु व्यवसायाच्या भवितव्याविषयी आपल्या देशातील बँकांना सध्या भविष्यकालातील अनिश्चिततेबद्दल सर्वगामी भावनेने पळाडलेले आहे. राष्ट्रीयीकरणाच्या धाकाची तलवार त्यांच्या डोक्यावर सारखीच टांगलेली आहे. राष्ट्रीयीकरणाच्या विरुद्ध असलेल्यांनी अगदी मुद्देसूद व बिनतोड युक्तिवाद जरी केलेला असला तरीसुद्धा राष्ट्रीयीकरण केव्हा केले जाईल याचा भरवसा नाही. व्यापारी व औद्योगिक क्षेत्रातील माझ्या प्रदीर्घ व विविध अनुभवांवरून माझी पक्की खात्री झाली आहे, की बँकांच्या राष्ट्रीयीकरणाची अगर त्यांच्यावर अधिक सामाजिक नियंत्रण लादण्याची मुळीच गरज नाही.

विकेंद्रीकरण झालेले आहे

रिझर्व्ह बँकेला कायद्याने अगोदरच बँकांचे सर्व व्यवहारावर सर्वेकष तपासणीचे व नियंत्रणाचे अमर्याद अधिकार सुपूर्त केले आहेत. या अधिकारांचा न्यायबुद्धीने व विवेकाने वापर केल्यास बँकांवरील सामाजिक नियंत्रणाचा पुरस्कार ज्या उद्दिष्टांसाठी केला जातो ती रिझर्व्ह बँकेस सहज हस्तगत करता येतील. या अधिकारांच्या साहाय्याने गेल्या दहा वर्षांत रिझर्व्ह बँकेने अकार्यक्षम व स्वतःच्या पायावर उभे राहण्यास असमर्थ अशा कित्येक बँका गुंडाळल्या आहेत. त्यामुळे एकंदर बँकांची संख्या ४२३ वरून आता १०० वर येऊन ठेपली आहे. बँकांच्या संचालकांपैकी ज्यांचे हितसंबंध इतर कंपन्यांत गुंतलेले आहेत अशा कंपन्यांना जी कर्जे दिली जातात त्यांवर रिझर्व्ह बँकेची सतत नजर असते. सध्या बँकांचे ठेवीदार ११० लाखांचे वर आहेत व कर्जदारांची संख्या ११ लाखांच्या घरात मोडते. हे सर्व ठेवीदार व कर्जदार सर्व देशभर पसरलेले आहेत. यावरून बँकिंगच्या व्यवसायात किती विकेंद्रीकरण झालेले आहे हे दिसून येईल.

ठेवीवरील व्याजाच्या दरात कपात हवी

गेल्या पाच वर्षांत बँकांकडील बचत ठेवीत वाढ होत आहे आणि बचत ही मिळकतीच्या पातळीवर अवलंबून असल्याने ही बचतवाढ अशीच चालू राहिल असे दिसते. तेव्हा या ठेवीवरील व्याजाचे किमान दर बांधून देणे आवश्यक आहे की काय याबाबत विचार करण्याची वेळ आता आलेली आहे. बचत ठेवीवरील व्याजाचा किमान दर कायम केल्यामुळे व्याजाच्या

दरांची चढती भांजणी झालेली आहे. मुदत ठेवीवरील व्याजाचे दर आपोआपच वाढवावे लागतात आणि साहजिकच शेअर्समध्ये गुंतविलेल्या रकमांवर अधिक दराने व्याज सुटावे ही अपेक्षाही बळावत जाते. बँकांमार्फत होणाऱ्या पतपुरवठ्यावर व त्याचा कोणत्या कामासाठी वापर होतो त्यावर जर पुरेसे नियंत्रण ठेवले तर मला वाटते, साधनसंपत्तीची योजनाबद्ध वाटणी करता येईल आणि मग व्याजाचे दर कमी करता येतील. त्यामुळे अर्थव्यवस्थेला आधार मिळेल आणि साहजिकच किमती उतरू लागतील. तेव्हा व्याजाचे दरात सर्रास कपात करण्याबाबत विचार करण्याची आता वेळ आली आहे. गेली तीन वर्षे आम्ही याच धोरणाचा पुरस्कार करित आहोत. या संबंदात स्टेट बँक ऑफ इंडियाचे श्री. व्ही. टी. देहेजिया यांनी काही महिन्यांपूर्वी मांडलेला विचार स्वागतार्ह आहे.

बँकिंग व्यवसायातील उत्पादकता

बँकिंगच्या व्यवसायातील नोकरवर्गांना देण्यात येणाऱ्या वेतनाविषयीच्या प्रश्नावरून नुकताच जो एक उभयपक्षी करार झाला आहे त्यामुळे शांततापूर्ण वाटाघाटीचा एक नवा मनु सुरू झाला आहे असे म्हणावयास हरकत नाही. मात्र आता नोकरवर्गाने आपली कार्यक्षमता अधिकाधिक कशी वाढविता येईल यावर लक्ष केंद्रित करणे इष्ट आहे. त्यामुळे धंद्याचा आणखी विस्तार होईल आणि परिणामी त्यांचाच नव्हे तर अर्थव्यवस्थेचाही अधिक फायदा होईल. उत्पादकता अगर कार्यक्षमता या शब्दप्रयोगाचा रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर श्री. भट्टाचार्य यांनी जो अर्थ लावला आहे तोच या ठिकाणी मी अभिप्रेत धरलेला आहे. “बँकिंग व्यवसायातील उत्पादकता,” या विषयावर भरविलेल्या एका चर्चात्मक परिसंवादाचे उद्घाटन प्रसंगी केलेल्या आपल्या भाषणात श्री. भट्टाचार्य यांनी एखाद्या बँकेच्या उत्पादकतेचे मोजमाप करताना ती आपल्या कार्यक्षेत्रातील ग्राहकवर्गाची काय दर्जाची व किती स्वस्तात सेवा करते ते लक्षात घेतले पाहिजे असे प्रतिपादले आहे. सध्यातरी या गोष्टीकडे योग्य त्या दृष्टिकोनातून पाहिले जात नाही. बचतसंचय वाढत जावा व बँकांना ग्राहकांची अधिक चांगल्या प्रकारे सेवा करता यावी व परिणामकारकरीत्या ठेवी वाढविता याव्यात यासाठी नोकरवर्गाने चालकांना संपूर्ण सहकार्य देणे इष्ट आहे.

प्रमुख व मोठ्या शहरी अधिक शाखा हव्यात

मला आणखीही एक सूचना करावीशी वाटते. ती म्हणजे राजधानीसारख्या प्रमुख व इतर मोठ्या शहरी बँकांना अधिक शाखा उघडू देण्याच्या इष्टतेवर रिझर्व्ह बँकेने गंभीरपणे विचार करावा. या भागातील लोकांच्या उत्पन्नात आणि उत्पन्न वाढण्याच्या क्षमतेत वाढ झालेली आहे. परंतु तेथे सध्या उपलब्ध असलेल्या बँकव्यवहाराच्या सोयीत मात्र त्या प्रमाणात वाढ होत नाही. त्याचबरोबर ग्रामीण भागात उबडलेल्या शाखांची मुळे

रुजण्यास व त्या स्वयंपूर्ण होण्यास शहरातील शाखांपेक्षा प्रदीर्घ कालावधी लागतो. तेव्हा ग्रामीण भागात बँकिंगच्या सोईचा प्रसार करण्याच्या कामी व्यापारी बँका जे परिश्रम घेत आहेत त्याची भरपाई म्हणून बँकांना राजधानीसारख्या व इतर मोठ्या शहरी अधिकाधिक शाखा उघडण्याची परवानगी देणे हे उचित व न्याय्य ठरेल. कारण नागरी विभाग हा ठेवसंचयक्षमतेत जास्त समृद्ध असल्याने तेथे अधिक शाखा उघडल्यास बँकांना आपली साधनसंपत्ती अधिक वेगाने वाढविण्यास संधी मिळेल.

शेती व्यवसायास मोठ्या प्रमाणावर साहाय्य अशक्य

शेतीसाठी बँकांनी कर्जपुरवठा करावा असा जो विचारप्रवाह सध्या दिसतो त्याबाबत विचार केला तर स्वतःच्या देण्याचे एकंदर स्वरूप व जिंदगीची सुरक्षितता व तरतेपणा सदैव अधाधित ठेवण्याची गरज लक्षात घेऊन बँका त्यांना शक्य होईल तेवढे साहाय्य शेतीच्या व्यवसायास देतच आहेत. याखेरीज अन्य मार्गांनी शेतीस मोठ्या प्रमाणावर साहाय्य करणे बँकांना शक्य होणार नाही व त्यास बरीच कारणे आहेत.

पहिले कारण म्हणजे व्यापार व उद्योगधंद्यांच्या पतपुरवठ्याच्या वाजवी गरजा सारख्या वाढत आहेत. परंतु त्या प्रमाणात बँकांकडील ठेवी वाढत नाहीत. त्यामुळे औद्योगिक उत्पादन व व्यापार यांची कर्जाविषयक मदतीबाबतची सतत वाढणारी गरज पुरी करणे व्यापारी बँकांना कठीण होऊ लागले आहे. दुसरे कारण म्हणजे नागरी भागातील नगरपालिका, महामंडळे, विद्यापीठे, आणि तत्सम स्वायत्त व अर्धस्वायत्त संस्था यांच्याकडील (ठेवी) रकमा आपल्याकडे आकर्षित करून घेणे बँकांना अवघड जाऊ लागले आहे. आपल्या ठेवी त्यांनी स्टेट बँका किंवा निमनागरी प्रदेशातील सहकारी बँका यांचेकडे ठेवाव्यात असे त्यांच्यावर प्रत्यक्षाप्रत्यक्ष वजन येत आहे किंवा असे पक्षपाती आदेश दिले जात आहेत. तिसरे कारण म्हणजे शेतकऱ्यांना कर्जे देण्याचे बाबतीत, तारण घेण्यात व वसुलीचे मार्गात जबरदस्त अडचणी उभ्या आहेत. व्यापारी बँकांनी शेतकऱ्यांना वैयक्तिक कर्जाच्या गरजा भागवावयाचे ठरविल्यास हे कायदे बदलावे लागतील.

आवाहन सहकारी संघटनांना करा !

या पार्श्वभूमीवर विचार केल्यास अलीकडे सहकारी बँका व व्यापारी बँका यांचे संघटनात्मक ऐक्य प्रस्थापित केले जावे असा जो विचार मांडला जात आहे तो अस्थानी आहे हे दिसून येईल. लोकांचा बचतसंचय गोळा करण्याचे कामी सहकारी बँका व पतपेठ्या हुद्देवाने अयशस्वी ठरल्या आहेत हे आता निस्संशयपणे मान्य केले पाहिजे. अगदी अलीकडे उपलब्ध असलेली आकडेवारी बघितली तर या संघटनांच्या साधनसंपत्तीपैकी ६७ टक्के रकम बाहेरून घेतलेल्या कर्जाची असून, फक्त २७ टक्के रकम स्वनिधीची आहे तर केवळ ६ टक्के रकम जनतेच्या ठेवींची आहे. या संघटनांना भासत असलेली साधनसंपत्तीची तूट भरून काढण्याचे

आवाहन व्यापारी बँकांना करण्याऐवजी, ग्रामीण विभागातील बचतसंचय आपल्याच भगीरथ प्रयत्नाने जमा करून आपली साधनसंपत्ती वाढवा असे या सहकारी संघटनांना बजावणेच बरोबर व उचित होणार नाही का ? सुदैवाने या संस्था सुसूत्र असून ग्रामीण भागात दूरवर पसरलेल्या आहेत आणि शेतकऱ्यांची शेतीविषयक गरज भागविण्याच्या दृष्टीनेच त्यांची आयोजना करण्यात आलेली आहे.

महाराष्ट्र बँकेची अखंड प्रगती

१९६६ मध्ये बँक ऑफ महाराष्ट्र लि. कडील ठेवी २३% ने वाढून त्यांची रकम ५५.६० कोटी रु. झाली. भारतातील सर्व बँकांचा एकत्रित विचार केला, तर त्यांच्या ठेवीतील वाढ १७% आहे. म्हणजे, बँक ऑफ महाराष्ट्राच्या ठेवीतील वाढ ३५% अधिक आहे. बँकेच्या शाखांत १२ नवीन शाखांची भर पडून त्यांची संख्या ११२ झाली. महाराष्ट्र राज्यातील सर्व जिल्ह्यांत आता बँकेच्या शाखांचे जाळे पसरले असून महाराष्ट्र-बाहेरील बडोदे-इंदूरसारख्या औद्योगिक केंद्रातही बँकेने शाखा उघडल्या आहेत. बँकेचे सेवते भांडवल १९६५ अखेरच्या मानाने १४ कोटींनी वाढून ते ६८.५४ कोटींवर गेले आहे. भागदारांची संख्या ५,००० वरून ९,००० वर गेली आहे. बँकेने करपात्र १०% डिव्हिडंड कायम ठेवले आहे.

पावसाळ्याच्या लहरीपणावर अजूनही उपाय नाही

हिंदमधील शेती बहुतांशी पाऊसपाणी योग्य वेळी व योग्य प्रमाणात होण्यावर अवलंबून आहे. पावसाच्या लहरीपणावर उपाय म्हणून लहान-मोठी धरणे व बंधारे बांधून जास्तीत-जास्त जमीन ओलीताखाली आणण्याचे प्रयत्न चालू आहेत. पण अखेर धरणे-बंधारेही पावसावरच अवलंबून असतात. असे म्हणतात की हिंदी महासागरातील पावसाळी वाऱ्यांची माहिती प्रथम एका ग्रीक दर्यावर्षाने करून घेतली. पण तेव्हापासून ह्या वाऱ्यासंबंधी खास संशोधन अजूनही झालेले नाही. सध्याच्या तांत्रिक आणि शास्त्रीय प्रगतीच्या युगात हे काहीसे अनपेक्षितच मानावे लागेल. पावसाळी वाऱ्यांचा अभ्यास करून त्यांच्या गतीबद्दल आणि व्याप्तीबद्दल अचूक अंदाज करता आल्यास शेतकऱ्यांचा फार मोठा फायदा होईल. त्याला आपली पिके व त्यांची पेरणी-मळणी अधिक निश्चितपणाने करता येईल. त्यामुळे भारतापुढील अन्नधान्याच्या टंचाईचा प्रश्न सोडविण्यासही मदत होईल. पुण्यातील वेधशाळेमार्फत पावसाळी वाऱ्यांचा अभ्यास करण्यात येत आहे. मद्रासमध्येही अशाच प्रकारचे एक अभ्यासकेंद्र स्थापन करण्यात येणार आहे. भारताभोवताली असलेल्या समुद्रावरील हवामानाचा अभ्यास करण्याचे काम दोन्ही केंद्रांत चालणार आहे. शेतीला पाणी पुरवठा करण्यासाठी धरण-बंधाऱ्यात साठविण्यात येणाऱ्या

पाण्यापैकी पुष्कळसे पाणी बाष्पीभवनाने नष्ट होते. त्यावर उपाय शोधण्याचे प्रयत्न करण्यात येत आहेत. जोगच्या बाऱ्याने पाण्याची वाफ होण्याची क्रिया बळावते. पाण्याच्या साठ्याभोवती दाट झाडी केल्यास ही क्रिया मंदावते. पाण्याच्या जलाशयावर काही विशिष्ट रसायन मारल्यास बाष्पी-भवन कमी प्रमाणात होते असा शोध अलीकडे लागला आहे.

एअर इंडियासाठी स्वनातीत वेगाची विमाने

जगातील विमानप्रवासात अतिशय झपाट्याने बदल घडून येत आहे. ब्रिटन, फ्रान्स, रशिया, अमेरिका ह्यांसारखे मोठे देश ध्वनीपेक्षाही अधिक वेगाने उड्डाण करणारी विमाने बांधीत आहेत. ह्या स्पर्धेत मागे पडून नये म्हणून एअर इंडिया इंटरनॅशनल कंपनीने अशा प्रकारची पाच विमाने मिळविण्यासाठी प्राथमिक बोलणी चालू केली आहेत. विमाने मिळविण्यासाठी आगाऊ यावी लागणारी रक्कम देण्यात आली आहे. पाचांपैकी दोन विमाने अमेरिकन बनावटीची असतील आणि बाकीची तीन ब्रिटन-फ्रान्समधील कारखान्यांत तयार झालेली असतील. चौथ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाचा जो कच्चा मसुदा तयार करण्यात आला आहे, त्यात २६-९३ कोटी रुपयांची तरतूद नव्या विमानांच्या खरेदीसाठी करण्यात आली आहे. एअर इंडियाने दोन ७०७ बोईंग विमानांची मागणीही नोंदविली आहे.

स्वतंत्र पक्षाच्या पुढाऱ्यांचा इशारा

गुजरात कायदेमंडळातील स्वतंत्र पक्षाचे उपनेते श्री. वाडीलाल मेहता ह्यांनी सरकारच्या सध्याच्या आर्थिक धोरणा-विषयी धोक्याचा इशारा दिला आहे. अहमदाबाद येथे एका व्यापारी संघटनेसमोर भाषण करताना ते म्हणाले की सध्या प्रतिवर्षी ३०० ते ४०० कोटी रुपयांची चलनवाढ करण्यात येत आहे. हा प्रकार ह्यापुढेही असाच चालला, तर लवकरच अशी वेळ येईल की लोक कागदाच्या चलनी नोटा हातांत धरण्याससुद्धा तयार होणार नाहीत. त्याचबरोबर बाजारातून मालही नाहीसा होईल. ह्या परिस्थितीत आर्थिक अराजक निर्माण होण्यास फारसा अवधी लागणार नाही. म्हणून सरकारने आपल्या अवाढव्य खर्चाला कात्री लावली पाहिजे आणि जरूरी नसणारे अनेक कायदे रद्द केले पाहिजेत.

जनावरांचा १०,००० मैलांचा विमान प्रवास

अमेरिकेने भारताला देणगीदाखल दिलेल्या उत्कृष्ट जातीच्या ६२ कालवडी आणि २८ वट्ट न्यूयॉर्कहून मुंबईला विमानाने आले. त्यांनी हा १०,००० मैलांचा प्रवास के. एल. एम. (डब्ल्यू) च्या एअरकंडिशनड डी सी-८ विमानातून केला. त्यांना पोचविण्यासाठी न्यू इंग्लंड कमिटी फॉर हीफर प्रोजेक्टचे दोन प्रतिनिधी त्यांचेबरोबरच आले.

महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि.

मुंबई

(दि विदर्भ सहकारी बँक लि., सम्मिलित)

मुख्य कचेरी :

विभागीय कचेरी :

९, बेक हाऊस लेन, फोर्ट, मुंबई.

महाल नागपूर.

टेलिफोन नं. २५५४०४-०५,

तारेचा पत्ता :

२५६२१४, २५४०८१

कार्मर बँक

भरपाई झालेले भांडवल ... रु. ५,९८,३८,०००

गंगाजळी व फंड ... रु. ५,५२,७१,०००

ठेवी ... रु. ४८,२९,९५,०००

खेळते भांडवल ... रु. १,१८,८९,६२,०००

: बृहत् मुंबईतील शाखा :

(१) भायखळा (२) गोरेगाव (३) खार (४) लालबाग

(५) प्रभादेवी (६) विलेपार्ले (पूर्व) (७) सांताक्रुस

(८) मुलुंड (९) चेंबूर (१०) माहीम (११) शीव (१२) माटुंगा

(१३) अंधेरी (१४) विलेपार्ले (पश्चिम)

: नागपूर विभागातील शाखा :

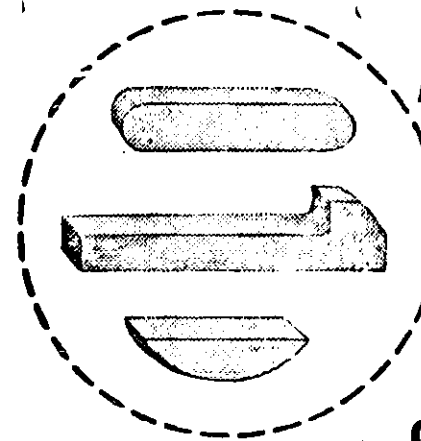
(१) सिताबर्डी (२) धरमपेठ (३) धन्तोली (४) सदर बझार.

ह्या बँकेत गुंतविलेला पैसा शेतकरीवर्ग, सहकारी लहान उद्योगधंदे व सहकारी साखरकारखाने यांच्याच उपयोगासाठी दिला जातो. सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.

डॉ. वा. सु. श्रीश्रीमाल, मॅनेजर.

श्री. वि. म. जोगळेकर, जनरल मॅनेजर.

BUT FOR KEY APPLICATION TO MACHINES -

Make doubly sure
by fitting

MANUFACTURERS OF
MACHINE SPARE PARTS & TOOLS

GADRE BANDHU
MADHAVNAGAR (S.R.)
INDIA

महाराष्ट्र बँकेची गेल्या पाच वर्षांतील प्रगती
(आकडे लक्ष रुपयांचे)

	१९६६	१९६५	१९६४	१९६३	१९६२
भांडवल	१,१०,७२	९७,५६	७९,४२	६०,३०	४९,७५
रिझर्व्हजस	५०,८१	४६,३२	४०,८७	३५,९०	२६,८०
ठेवी	५५,६६,३५	४४,९६,६९	३६,६२,९२	२९,७१,१२	२४,७६,६७
कर्जे	३५,२२,८७	२६,१०,५७	१९,१९,४०	१४,३०,२५	११,८३,४२
गुंतवणूक	१९,७७,००	१६,३७,८१	१६,३६,२६	१३,४०,०५	९,५०,१०
रोस	४,२७,०१	५,३७,२९	४,२०,००	३,२२,०२	४,२६,८०
ताळेबंदाची बेरीज	६८,५३,९९	५४,५४,४३	४८,०२,७४	३७,१२,६४	३०,५५,४८
कर्जाचे ठेवीशी प्रमाण	६३,२९	५८,०५	५२,४०	४८,१४	४७,७८
गुंतवणुकीचे ठेवीशी प्रमाण	३५,५१	३६,४२	४४,६७	४५,१०	३८,२६
केश	७,६७	११,९५	११,४६	१०,८४	१७,२३
मिळालेले व्याज व डिस्कॉंट	३,२०,९९	२,४३,४१	१,६२,८३	१,३२,१३	१,०४,५२
कमिशन, एक्सचेंज, ब्रोकेरज	३१,९३	२७,०४	२१,०९	१८,२९	१६,२७
इतर उत्पन्न	१,३५	१,०९	१,०१	१,०६	१,११
दिलेले व्याज	२,१९,१५	१,६२,०५	१,०१,८७	८२,२३	६३,०८
नोकरवर्गावरील खर्च	८५,२०	६६,४३	४९,५१	४२,२५	३५,२४
इतर खर्च	२९,१५	२३,५५	१७,९९	१५,३८	१३,६२
घसारा	३,१२	२,६४	२,१८	१,८७	१,६४
निव्वळ नफा	१७,६५*	१६,८८*	१३,३८	९,००	८,४३
रिझर्व्हकडे वर्ग	३,५५	३,४०	२,७०	४,००	४,५०
नोकर वर्गास बोनस	—	—	३,२५	—	—
स्टाफ ग्रॅज्यु. फंड	०,५०	०,५०	०,००	—	—
स्टाफ बेनिफिट फंड	०,०६	—	—	—	—
डिव्हिडंड रिझर्व्ह	१०,००	९,१०	७,००	५,००	३,८९
पुढील वर्षात	४,१३*	४,३८*	०,५०	०,४८	०,४६
	ह्यातून बोनस	घावयाचा आहे.			

राज्य सरकारांना मध्यवर्ती सरकारची मदत

चालू आर्थिक वर्षात राज्य सरकारांच्या पंचवार्षिक कार्यक्रमासाठी मदत म्हणून भारत सरकारकडून एकूण ५३५ कोटी रुपयांची रक्कम मुक्रर करण्यात आली आहे. नागालँडसाठी मंजूर केलेल्या ६ कोटी रुपयांचा त्यात समावेश आहे. एकूण रकमेपैकी १५६ कोटी रुपयांची रक्कम शेतीसुधारणांच्या कार्यक्रमासाठी आहे. पाटबंधाऱ्याची छोटी कामे, जमीनसुधारणा, पशुसंवर्धन, दुधदुभत्याचा व्यवसाय, मच्छीमारी इत्यादी बाबींवर ती खर्च करण्यात येईल. भारतामधील अनेक भागांना गेल्या दोन वर्षांत आवर्षणाचा तडाखा सहन करावा लागला. तो लक्षात घेऊन जवळजवळ निम्म्यापेक्षाही अधिक म्हणजे ८४-८२ कोटी रुपये छोट्या पाणीपुरवठा योजनावर खर्च होतील.

चौथ्या पंचवार्षिक योजनेतील पाणीपुरवठा

नियोजन समितीमधील पाणीपुरवठा व पूरनियंत्रण अभ्यास गटाचा सल्ला घेऊन मध्यवर्ती सरकारने राज्यसरकारांनी चौथ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमात वरील दोन्ही बाबतीत करावयाच्या खर्चाचा आकडा ठरविला आहे. चौथ्या कार्यक्रमाच्या मसुद्यात पाणीपुरवठा व पूरनियंत्रणासंबंधी जी रूपरेषा ठरविण्यात आली आहे त्याचा आधार घेऊन सर्व राज्यांनी मिळून ९६० कोटी रुपये खर्च करावे असे सुचविण्यात आले आहे. ह्या रकमेपैकी ८४९ कोटी रुपये पाणीपुरवठ्याच्या कामावर खर्च करण्यात यावे अशी शिफारस करण्यात आली आहे. आसाम राज्यात ह्या कामावर २५.७७ कोटी रुपये खर्च करण्यात यावयाचे आहेत. त्यापैकी १७ कोटी रुपये पूरनियंत्रणावर खर्च करावयाचे आहेत.

लष्करी मदत देण्यास अमेरिकेचा नकार

अमेरिकेचे अध्यक्ष जॉन्सन ह्यांनी दक्षिण आशियांतील देशांना आर्थिक मदत देण्यासाठी अमेरिकेच्या कॉॅंग्रेसकडे ७५.८ कोटी डॉलर्सची मागणी केली आहे. ह्यापैकी ९१ टक्के मदत भारत, पाकिस्तान आणि तुर्कस्तान ह्या देशांसाठी राखून ठेवण्यात आलेली आहे. परंतु परदेशांना द्यावयाच्या मदतीसाठी त्यांनी कॉॅंग्रेसला जो संदेश धाडला होता त्यात भारत व पाकिस्तान ह्यांच्याकडून लष्करी मदतीसाठी करण्यात आलेल्या मागण्यांकडे दुर्लक्ष करण्यात आलेले आहे. पाकिस्तान आणि भारत ह्यांनी मिळून जवळजवळ २३.४ कोटी डॉलर्सच्या लष्करी मदतीची मागणी केलेली होती. आता ही सर्व रकम ग्रीस, तुर्कस्तान आणि इराण ह्या देशांना लष्करी मदत देण्यासाठी वापरण्यात येईल अशी वार्ता आहे. ग्रीस, इराण आणि तुर्कस्तान ह्या देशांनी १२ वर्षेपर्यंत एकमेकांच्या सुरक्षिततेसाठी पडणारा बोजा सहकार्याने स्वीकारला आहे असे अमेरिकेचे म्हणणे आहे. संभाव्य रशियन आक्रमणाला तोंड देण्यासाठी ह्या देशांनी अमेरिकेशी सहकार्य केले, इतकाच त्यांचा खरा अर्थ आहे. १९६५ मध्ये भारत व पाकिस्तान ह्यांच्यांत संघर्ष झाल्यावर अमेरिकेने दोन्ही देशांची लष्करी मदत बंद केलेली आहे. संघर्षाबद्दल भारत व पाकिस्तान ह्या दोन्ही देशांना सारखेच जबाबदार धरण्याचे अमेरिकेचे धोरण अद्यापही चालूच आहे. वास्तविक पाकिस्तान-बरोबर झालेल्या युद्धात भारताने अमेरिकेची लष्करी सामग्री वापरलेली नाही. पण ह्या वस्तुस्थितीची दखल घेण्यास अमेरिका अजूनही तयार नाही. प्रे. जॉन्सन ह्यांच्या मताने भारत, पाकिस्तान व तुर्कस्तान ह्या देशांतील दारिद्र्याचे उच्चाटन इतर प्रभांच्या मानाने अधिक महत्त्वाची बाब आहे.

रबराच्या आयातीसंबंधीचे धोरण

कोटायम येथे रबरबोर्डाची ५६ वी वार्षिक बैठक भरविण्यात आली होती. त्या प्रसंगी बोलताना बोर्डाच्या अध्यक्षांनी रबराच्या मळेवाल्यांपुढे उभ्या राहिलेल्या अडचणींचा उल्लेख केला. ते म्हणाले की रबराची लागवड करणाऱ्यांना काहीशा कठीण परिस्थितीला तोंड द्यावे लागत आहे. कारण अलीकडे नैसर्गिक रबराच्या किमती घटलेल्या आहेत. भारतामधील रबराचे उत्पादन वाढत चाललेले आहे. अशा स्थितीत परदेशांतून रबर आयात करण्यास परवाने देणे उचित ठरणार नाही. रबराचा माल तयार करणाऱ्या कारखान्यांतून रबर पडून आहे, ह्या गोष्टीकडे बोर्डाने सरकारचे लक्ष वेधले आहे. १९६६ च्या सप्टेंबरपासून १९६७ च्या जानेवारीपर्यंत १६,८७९ टन रबराची आयात करण्यात आली. ही आयात १९६४-६५ आणि १९६५-६६ ह्या वर्षांतील आयातीपेक्षा जास्त आहे. टायर्स तयार करणाऱ्या कंपन्यांनी देशांतील रबराची मोठ्या प्रमाणावर सरेदी केली नाही तर रबराच्या किंमत आणखीही खाली घसरण्याचा संभव आहे.

म्हणून रबराच्या आयातीसंबंधी काहीतरी निश्चित धोरण स्वीकारण्याची गरज आहे. १९६६-६७ ह्या वर्षात रबराचे उत्पादन सुमारे ५४,७०० टनाच्या आसपास होईल असा अंदाज आहे. त्यापुढील वर्षी तर उत्पादन ६४,००० टनाच्या जवळपास जाण्याची शक्यता आहे. रबराच्या लागवडीत आधुनिक पद्धती वापरण्याची आवश्यकता आहे. कारण, भारतामधील रबराचे उत्पादन गरज भागविण्याइतके वाढतेपर्यंत आयात करावी लागणार आहे. रबराची लागवड मोठ्या प्रमाणावर करणाऱ्या मळेवाल्यांना मदत देण्यासाठी बोर्डाने एक योजना तयार केली आहे. रबराची किंमत ठरवून देण्याची वेळ अद्याप आलेली नाही. कृत्रिम रबराच्या उत्पादनावर सरकारने घातलेले निर्बंध इष्ट आहेत.

नवीन निजाम तैनात वाढवून मागणार

नवीन निजाम आपली तैनात वाढवून मागणार असल्याची बातमी आहे. आपल्याला मिळावयाची वार्षिक २० लक्ष रुपयांची तैनात माजी निजामाचा वारस म्हणून राहण्यास पुरणार नाही, असे त्याचे म्हणणे आहे. त्याच्या राजवाड्यात ९,००० नोकर असून त्यातले ३,९०० राजवाड्याचे संरक्षक आहेत.

पंत प्रधानांची भेटण्याची वेळ

श्रीमती इंदिरा गांधी ह्यांना भेटण्यासाठी कुणाही नागरिकाला आठवड्यातील दोन दिवशी (गुरुवारी व शुक्रवारी) सकाळी ८-३० ते ९-३० च्या दरम्यान जाता येईल.

वर्षभरात

सत्तर लाख

रुपयांची

ठेवीत वाढ

हेच आमच्यावरील वाढत्या विश्वासाचे प्रतीक

दि युनायटेड

वेस्टर्न

बँक लि.

सातारा [महाराष्ट्र]

★★★★★★

O SCA-1 MIN

नहीं -
यह कोई
साधारण कार्य नहीं!

सरदार

सोडा वाटर
यंत्रसामग्री

इस यंत्रसामग्री ६० वर्ष पहिले प्रस्तुत की गयी है और आजभी इसकी कोई तुलना नहीं। भारत और पूरबी देशों में हजारों की संख्या में ये यंत्र उपयोग में हैं और सैनिकी भोजनशाला, क्लब, अस्पताल, उपाहारगृह और खाद्यालय आदि में ये कितने ही यंत्र गत २० वर्षोंसे काम देते आये हैं।

हर दिन ५० से ४०० दर्जनों तक शीतल पेयों की बोतलें निर्माण करनेवाले इन यंत्रों की कीमत का थोड़े ही काल में कई गुना मुचदला मिल जाता है।

हमारे दूसरे निर्माण है: १. रंगहीन द्रव कार्बन डायऑक्साईड वायु जो कार्बोनेशन में तथा भाग बुझान में उपयोगी है, २. सोडा वाटर यंत्रों के कलपुर्जे, ३. सूखा बरफ

यंत्रों और कलपुर्जोंकी नकल से सावधान रहिये

दि सरदार कार्बोनिक गैस कंपनी लिमिटेड

सर विठ्ठलदास नेम्बर्स, १६, अपोलो स्ट्रीट, बम्बई १.

फोन: कार्यालय: २५३३७२ कारखाना: ७९१०२

★★★★★★

हे पत्र पुणे वेठ शिवाजीनगर घ. नं. ९१५/१ आर्यभूषण छापखान्यात वा वृत्तपत्राचे मालक श्री. श्रीपाद वामन काळे यांनी छापिले व 'दुर्गाधिवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेकन मिमलाना), पुणे ४, येथे प्रसिद्ध केले.